

*Едуард Михайлович Бовкун,
аспірант відділу конституційного права та
місцевого самоврядування Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ПОНЯТТЯ «ВНІТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНА ОСОБА» У СУЧАСНОМУ КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Унаслідок анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і втрати контролю над частиною території Донецької та Луганської областей, в Україні з'явилися великі потоки людей, які були змушені залишити місця свого постійного проживання і переселитися до інших регіонів країни. Зокрема, за даними Міністерства соціальної політики України, станом на кінець лютого 2016 р. в Україні нараховувалося 1 735 000 внутрішньо переміщених осіб. З них, за приблизними оцінками, 22 000 – з Криму та понад 1 700 000 – зі сходу України [1, с. 9].

У науковій літературі, засобах масової інформації таких осіб часто визначають як «внутрішні мігранти» або «вимушені переселенці». В офіційних же документах вживається саме поняття «внутрішньо переміщені особи». Така розбіжність обумовлена тим, що для сучасного українського права зазначений термін є досить новим і він ще не отримав широкого розгляду ні на теоретичному, ні на законодавчому рівні. Цій проблематиці були присвячені наукові доробки таких вітчизняних дослідників, як Є. Герасименко, І. Козинець, М. Малиха, М. Сірант, О. Фесенко та ін. Враховуючи ситуацію, що склалася у нашій державі та кількість осіб, для яких нагальним є питання отримання відповідного статусу переселенця, видається актуальним розглянути проблему визначення поняття «внутрішньо переміщені особи» більш детально.

На думку деяких науковців, термін «внутрішньо переміщений» за дослівного тлумачення означає особу, яка змінила своє розташування у межах держави, тоді як поняття «вимушений» означає примусовий характер і здійснення дії проти бажання особи під тиском обставин. Тому термін «вимушений переселенець» більш вдало описує категорію осіб, які змінили місце проживання з незалежних від них причин, оскільки саме поняття «вимушений» за своїм змістом пояснює наявність проблем як логічний наслідок певної події [2, с. 190].

Водночас Агентство Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) у справах біженців вважає, що «внутрішньо переміщеними особами» називають людей, які змушені покинути свої місця проживання і тікати до інших регіонів своєї країни. Найчастіше така вимушена міграція відбувається внаслідок загрози насильства чи переслідувань – через масові порушення громадського ладу, воєнні дії чи іноземну інтервенцію та окупацію. Через те, що словосполучення «внутрішньо переміщені особи» часто видається задовгим, занадто формальним чи кострубатим – цю групу людей часто називають також «внутрішніми переселенцями», «переселенцями» або (менш точно) «вимушеними переселенцями» [3, с. 1].

Г. Гудвін-Гілл визначає внутрішньо переміщених осіб як осіб, котрі змушені раптово тікати зі своїх будинків у великих кількостях у результаті збройного конфлікту, внутрішньої ворожнечі, систематичних порушень прав людини або стихійних лих і перебувають на території власної країни [4]. Ототожнюючи поняття «внутрішньо переміщена особа» та «переселенець», автор зазначає, що фактично внутрішньо переміщені особи – це особи, які підпадають під визначення «вимушені переселенці», але які, покинувши місце свого постійного проживання, залишаються у країні своєї громадянської належності й можуть користуватися її захистом [4, с. 314–315].

При дослідженні категорії «внутрішньо переміщена особа», досить часто трапляються випадки її ототожнення та підміни і таких понять, як «біженець» або «мігрант».

Деякі дослідники зазначають, що на сьогодні у міжнародному праві єдиним загальноновизнаним терміном, що застосовується до досліджуваної категорії осіб, є «Internally displaced persons», тобто саме внутрішньо переміщені особи. Слід зазначити, що він є складовим більш широкого терміна, що є загальноновживаним у міжнародному праві – «displaced persons» (тобто переміщені особи), що є жертвами такого феномена, як вимушена міграція [5, с. 187]. Рада ООН з прав людини поділяє «переміщених осіб» на дві підгрупи: біженців та шукачів притулку, а також внутрішньо переміщених осіб. Тож термін «переміщені особи» розглядається як тотожний терміну «мігрант» [6, с. 68].

Що стосується біженців, то уперше на міжнародному рівні поняття «біженець» було сформульовано ще у 1926 р. на конференції, учасники якої розробили та підписали Угоду про видачу посвідчень російським та вірменським біженцям. У статті 2 Угода визначила біженцем будь-яку особу відповідного походження (російського/вірменського), яка не користується або яка більше не користується захистом свого уряду і не набула іншого громадянства. У цьому формулюванні був використаний груповий (ка-

тегорійний) підхід, і правовий статус встановлювався за трьома критеріями: 1) національне (етнічне) походження; 2) відсутність захисту рідної держави; 3) ненабуття іншого громадянства [7].

Здійснивши комплексний аналіз міжнародних актів, О. Котляр дійшла висновку, що сьогодні біженець – це особа, яка з цілком обґрунтованих причин стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, мови, належності до певної соціальної групи, політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності або походження та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких причин у результаті зовнішньої агресії, окупації, етнічних чисток, масових заворушень на території країни своєї громадянської належності або походження; або, не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого походження у результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких причин [8].

Біженці і внутрішньо переміщені особи досить часто залишають місця свого проживання з подібних причин. У міжнародному праві цивільні особи визнаються «біженцями», коли вони перетнули будь-який державний кордон у пошуках порятунку в іншій країні. Особи, переміщені всередині країни, незалежно від причин переміщення, – це ті, хто залишився у власній країні. Біженцям, зазвичай, надається продовольство, безпечне місце розміщення у країні, яка їх приймає. Вони перебувають під захистом детально розробленого зводу норм міжнародного права та конвенцій. На цій правовій підставі агентство ООН у справах біженців та інші гуманітарні організації допомагають біженцям налагодити нове життя в іншій країні або з часом повернутися додому. Осіб, переміщених усередині країни, чекає інше майбутнє. З юридичного погляду вони залишаються під захистом свого уряду, хоча саме цей уряд міг бути причиною їхньої втечі чи продемонстрував нездатність урятувати своїх громадян від повстанців чи насилля. Ніяких міжнародно-правових документів конкретно щодо внутрішньо переміщених осіб немає, а угоди загального характеру, такі як Женевські конвенції, до них досить важко застосувати [9].

На думку Агентства ООН у справах біженців, сучасне юридичне визначення «біженця» може дещо відрізнитися у різних регіонах світу, однак ключовою характеристикою поняття «біженець» є вимушена міграція за межі своєї країни походження і, відповідно, пошук притулку за кордоном. Ця відмінність не є формальною: по-перше, називаючи внутрішніх переселенців «біженцями» у таких ситуаціях, як теперішня українська, – журналіст цим вказує, що не вважає окупований Крим чи частину Донецької та Луганської областей територією України. По-друге, надання статусу біженця має певні юридичні наслідки. Зобов'язання держави щодо допомоги біженцям і їх захисту впливають, зокрема, із Конвенції ООН 1951 р. «Про біженців», містяться у Законі України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та є обов'язковими до виконання. Термін «внутрішньо переміщені особи» було закріплено Законом України № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (далі – Закон), який прийнято у жовтні 2014 р. Називання внутрішніх переселенців «біженцями» може вводити аудиторію в цілому, і самих переселенців зокрема, в оману [3].

Що стосується поняття «мігрант», то як зазначає С. Стещенко, мігрант суттєво відрізняється від біженців, шукачів притулку, вигнанців та інших осіб, які були змушені залишити країну свого походження чи перебування через обставини, що загрожували особистій безпеці як їх самих, так і членів їх родин, і навіть через обставини, що створювали небезпеку самому життю певної особи чи осіб. Водночас різниця між мігрантами і біженцями полягає у тому, що, по-перше, мігрант може переміщатись як у середині країни, так і поза її межами; по-друге, підставою зміни постійного проживання може бути отримання освіти (навчання), медичної допомоги, зміна місця роботи тощо; по-третє, суб'єктом може бути як громадянин України, так і іноземець, особа без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України [10].

Крім того, О. Кхасраві акцентує увагу на тому, що український законодавець ототожнює поняття «внутрішньо переміщена особа» й «переселенець» [11]. Так, наприклад, у ч. 1 ст. 15 Закону визначено, що фінансове забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб за рахунок бюджетних коштів здійснюється відповідно до бюджетного законодавства. Заходи щодо забезпечення прийому, проїзду, розміщення та облаштування вимушених переселенців є видатковими зобов'язаннями України й органів місцевого самоврядування відповідно до їхньої компетенції щодо забезпечення соціальних прав і гарантій громадян України [11; 12]. Також у тексті Рекомендацій парламентських слухань на тему «Стан дотримання прав внутрішньо переміщених осіб та громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території України та на тимчасово неконтрольованій території у зоні проведення антитерористичної операції» визначено, що внутрішньо переміщеними особами є громадяни України, які вимушені були залишити все й виїхати в різні регіони нашої країни. Вони потребують допомоги – державної та недержавної, допомоги всіх небайдужих до цієї проблеми [11].

Однак, на думку науковця, можна виокремити специфічні ознаки, що характеризують категорії «внутрішньо переміщена особа» й «переселенець» і доводять їх нетотожність. Особливостями правової категорії «переселенець» є такі [13, с. 189]:

1) це громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що на законних підставах перебувають на території України;

2) будучи громадянами держави й залишаючись на її території, вони перебувають під винятковою юрисдикцією та захистом своєї країни, навіть якщо сама держава й не в силах забезпечити такий захист. Тому надання допомоги таким особам з боку міжнародних органів може кваліфікуватись як втручання у внутрішні справи держави;

3) залишення місця проживання є вимушеним кроком;

4) характеризується тимчасовим чи постійним залишенням або покиненням свого місця проживання;

5) виникає у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру;

6) включають різні категорії населення, а особливо до них, поза сумнівами, належать люди з особливими потребами, люди похилого віку, особи, які не можуть самотійно пересуватися, самотні матері з дітьми;

7) обов'язкова наявність довідки про зміну місця перебування;

8) у держави виникає обов'язок щодо здійснення обов'язкового соціального захисту цієї категорії осіб;

9) задоволення основних потреб переселенців регламентовано законодавством і передбачає створення належних умов соціальної адаптації, забезпечення тимчасовим житлом, сприяння у працевлаштуванні, продовження здобуття освіти, захист від дискримінації та примусового повернення, допомогу в добровільному поверненні.

До особливостей внутрішнього переміщення населення належать такі [11, с. 73–74]:

1) суб'єктом є громадянин України, іноземці та особи без громадянства, що на законних підставах перебувають на території України;

2) відсутність факту перетинання державного кордону, при цьому відбувається перетинання ліній адміністративно-територіальних одиниць;

3) до них належать різні категорії осіб, здебільшого це особи працездатного віку;

4) метою такої дії суб'єкта є підвищення соціально-культурного, фінансового, побутового рівня та умов життя, захист свого життя й життя близьких;

5) може здійснюватись як на добровільних засадах, без будь-якого тиску з боку, так і за наявності негативних життєвих обставин, що примушують особу змінити своє місце проживання;

6) у разі добровільного переміщення особа може не потребувати юридичного оформлення свого статусу, тобто отримання відповідних довідок, водночас, якщо внутрішнє переміщення особи відбувається у примусовому порядку або у зв'язку з виникненням ситуації, що загрожує життю і здоров'ю самої особи або/чи її близьких, то така особа потребує отримання довідки про зміну місця перебування.

Отже, відповідно до цього внутрішньо переміщена особа – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах і має право на постійне проживання в Україні, яка добровільно чи примусово залишила (покинула) своє місце проживання у результаті ускладнення політичної, соціальної, економічної, екологічної ситуації у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. Переселенець – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах і має право на постійне проживання в Україні, яка примусово залишила (покинула) своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [13, с. 190].

Взагалі явище «внутрішнього переміщення» почало широко досліджуватися лише в останнє десятиліття ХХ ст. [6, с. 68].

Механізми, раніше створені для біженців, не враховували тих осіб, які внаслідок різних причин вимушені були переміститися всередині власної країни. Враховуючи кризову ситуацію, яка склалася у світі з внутрішньо переміщеними особами, за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини були розроблені і в 1998 р. прийняті «Керівні принципи з питань переміщених усередині країни осіб» [14], які врегульовують вимушене переміщення осіб усередині країни та є керівними вказівками для міжнародних і неурядових організацій. Концептуальною основою зазначеного документа стала доктрина «суверенітет як відповідальність», суть якої полягає у тому, що національна влада зобов'язана і несе відповідальність щодо надання захисту та гуманітарної допомоги переміщеним усередині країни особам, що перебувають під її юрисдикцією, а у випадках, коли держава не має можливості забезпечити фізичний захист і надати допомогу своїм громадянам, вона повинна звертатися за допомогою та приймати її ззовні. При цьому міжнародне співтовариство має право і зобов'язане наполягати на своєму

втручання, яке не може розцінюватись як недружній акт чи втручання у внутрішні справи будь-якої держави [9].

Керівні принципи визначають внутрішньо переміщених осіб як осіб, або групу осіб, яких змусили рятуватися втечею або залишити свої домівки чи місця звичайного проживання у результаті або з метою уникнути наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, й які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів [14].

Керівні принципи не є обов'язковим правовим документом, проте засновані на нормах міжнародного права, передусім таких як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Вони деталізують положення названих актів, які відповідають специфічним потребам внутрішньо переміщених осіб, і пояснюють, як необхідно їх застосовувати в умовах внутрішніх недобровільних переміщень [15].

У визначенні поняття «внутрішньо переміщена особа» зроблено акцент на двох фундаментальних елементах: 1) примусовий або будь-яким іншим чином недобровільний характер переміщення; 2) факт того, що таке переміщення відбувається у межах державних кордонів [16, с. 18]. Якщо говорити про перший елемент, який стосується характеру переміщення, то у визначенні зазначено декілька можливих причин для такого переміщення, хоча передмова «зокрема» вказує на те, що цей перелік не є вичерпним [16, с. 18–19]. Щодо другого елемента переміщення, який стосується того, що воно має відбуватися у межах кордонів конкретної держави, де переміщені особи отримують притулок, то в Поясненні до Керівних принципів зазначено, що це потрібно сприймати в «широкому сенсі» [16, с. 19]. Зокрема, що вимогу буде дотримано навіть у випадку, якщо переміщені особи, які змушені пересуватися транзитом через територію сусідньої держави з метою отримання доступу до безпечної частини власної країни, спершу вирушили за кордон, а потім повернулися (добровільно або примусово) до власної країни, але не можуть повернутися до звичного місця проживання у зв'язку з причинами, зазначеними у визначенні; або добровільно поїхали до іншої частини власної країни, але не можуть повернутися додому, оскільки події, які сталися за їхньої відсутності, роблять таке повернення неможливим або необґрунтованим [16, с. 19].

Потрібно зазначити, що хоч і питання комплексного законодавчого врегулювання правового становища внутрішньо переміщених осіб на території України набуло актуальності тільки у світлі подій минулих років, такий досвід масового переміщення не став абсолютно новим для нашої держави, адже ще у 1986 р. радіоактивне забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції змусило близько 200 тисяч осіб змінити місце постійного проживання [17, с. 47]. Проте прийняті тоді Постанови Ради Міністрів Української РСР «Про додаткові заходи щодо посилення охорони здоров'я та поліпшення матеріального становища населення, яке проживає на території, що зазнала радіоактивного забруднення в результаті аварії на Чорнобильській АЕС», Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС», Постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок відселення та самостійного переселення громадян з територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС», які можна було вважати єдиними регуляторами правового становища постраждалих осіб, статусу такої категорії, як внутрішньо переміщені особи, не визначали [17, с. 48–49].

Однак вперше дефініція поняття «внутрішньо переміщена особа» була закріплена на законодавчому рівні у Законі [12].

Закон визначає поняття «внутрішньо переміщеної особи», врегульовує питання обліку внутрішніх переселенців, реєстрації місця їх проживання, містить норми, які мають забезпечити відновлення паспортів та інших документів цієї категорії осіб, реалізацію ними права на зайнятість, допомогу у зв'язку з безробіттям, пенсійне забезпечення та отримання соціальних послуг. Також у Законі визначаються специфічні права та обов'язки внутрішньо переміщених осіб, джерела фінансового та матеріально-технічного забезпечення цих прав; передбачає допомогу внутрішнім переселенцям у добровільному поверненні до попередніх місць проживання і доступ до соціального житла або іпотечного кредитування на пільгових умовах для тих, хто хоче оселитися в іншому місці [12].

Із внесенням наступних змін до Закону сьогодні доповнено зміст визначення внутрішньо переміщених осіб, уточнені гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, внесені зміни щодо строку дії довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, покращено механізм забезпечення реалізації прав зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб на зайнятість тощо. Незважаючи на безперервну працю законодавців у напрямі покращення та забезпечення прав і свобод осіб, які мають статут внутрішньо переміщених, існує низка нагальних проблем. Відповідно до ст. 1 Закону внутрішньо переміщеною є особа, яка є громадянином України, іноземцем або особою без громадян-

ства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [12].

Отже, ознаками категорії внутрішньо переміщених осіб відповідно до такого визначення є: а) це фізичні особи, які мають громадянство України, або можуть не мати громадянства України, проте перебувають і постійно проживають на території України на законних підставах; б) примусове залишення особою свого місця проживання, що знаходилось на території, яка постраждала від зазначених факторів; в) метою залишення попереднього місця проживання було саме уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру або ризик їх виникнення.

Проте наведене законодавцем поняття та ознаки, що впливають із нього, не можна вважати досконалими. Зокрема, постає питання про те, чи можна відносити до переселенців осіб, які покинули територію свого проживання у час, коли вони ще були під контролем уряду, однак існувала потенційна загроза на майбутнє. Крім того, неоднозначним виглядає наведення законодавцем вичерпних підстав, за яких особа (або з метою уникнення яких) покинула відповідну територію, адже навіть вищезазначені Керівні принципи ООН не надають виключний перелік таких обставин.

Безумовно, враховуючи ситуацію, у якій опинилася наша держава, законодавство щодо внутрішньо переміщених осіб довелося розробляти терміново, у сфері, де майже не існувало напрацювань. Однак водночас потрібно зважати на те, що наявність якісної конструктивної правової дефініції «внутрішньо переміщена особа» є необхідним базисом для подальшого отримання особливою категорією осіб відповідного правового статусу, забезпечення їхніх прав та інтересів, гарантування стабільності правозахисної нормативно-правової бази, формування нових і вдосконалення існуючих законодавчих положень для надання допомоги постраждалим особам. Крім того, з цією метою видається необхідним саме на нормативному рівні закріпити розмежування таких понять, як «внутрішньо переміщена особа» та «переселенець», детальніше регламентувати і розмежувати правовий статус таких категорій осіб, як мігранти, біженці у їх взаємозв'язку із внутрішньо переміщеними особами.

Використані джерела

1. Смаль В. Дослідження: «Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах» / В. Смаль, О. Позняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf
2. Луштієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні / Ю. Луштієнко // Підприємництво, господарство і право – 2017 – № 2. – С. 188–193.
3. *Визначі у власній країні*: про що варто пам'ятати, висвітлюючи у ЗМІ проблеми внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://diversipedia.org.ua/sites/default/files/butketvich_idp_media_guidance_ukr_nov_2014.pdf
4. Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві / Г. С. Гудвін-Гілл. – М., 1997. – 648 с.
5. Jaffe A. J. Notes on the Population Theory of Eugene M. Kulischer / A. J. Jaffe // The Mil-bank Memorial Fund Quarterly. – 1962. – Vol. 40. – № 2. – Pp. 187–206.
6. Фесенко О. А. Історія формування та органічні складові поняття «Внутрішньо переміщені особи» / О. А. Фесенко // Загальне адміністративне право. – 2016. – С. 67–73.
7. *Соглашение о правовом статусе русских и армянских беженцев* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/Agreement%201928.pdf>
8. Котляр О. І. Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах / О. І. Котляр // Адвокат. – 2013. – № 6. – С. 36–40.
9. Козинець І. Г. Аналіз сучасного етапу розвитку законодавчого врегулювання правового статусу біженців, осіб переміщених усередині країни, та шукачів притулку / І. Г. Козинець [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/HzW8RS>
10. Стешенко В. М. Попередження злочинності мігрантів, біженців та шукачів притулку на території України / В. М. Стешенко // Збірник наукових праць Харківського Центру з вивчення організованої злочинності спільно з Американським університетом у Вашингтоні. – 2003. – № 7. – С. 233–253.
11. Кхасраві О. З. Співвідношення понять «мігрант», «біженець», «переселенець», «внутрішньо переміщена особа» / О. З. Кхасраві // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – № 20. – С. 73–76.
12. *Про захист прав і свобод внутрішньо переміщених осіб* : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
13. Кхасраві О. З. Співвідношення понять «внутрішньо переміщена особа» й «переселенець» / О. З. Кхасраві // Прикарпатський юридичний вісник. – 2015. – Вип. 3 (9). – С. 187–190.
14. *Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны от 22 июля 1988 года* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml
15. Малиновська О. А. Шляхи вирішення проблеми внутрішніх переміщених осіб: деякі уроки із зарубіжного досвіду: [аналітична записка] / О. А. Малиновська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://niss.gov.ua/articles/1609>
16. *Проект Ради Європи «Посилення захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб в Україні»*. Вдосконалення національного законодавства України стосовно захисту прав людини внутрішньо переміщених осіб [Електронний ре-

сурс]. – Режим доступу : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680693ca7>

17. Грабова Я. О. Конституційно-правовий статус внутрішньо-переміщених осіб в Україні / Я. О. Грабова. – 2015. – № 2 (98). – С. 47–51.

Бовкун Е. М. Поняття «внутрішньо переміщена особа» в сучасному конституційному праві України

У статті досліджується поняття «внутрішньо переміщена особа» в сучасному конституційному праві України, його співвідношення із поняттями «біженець», «мігрант» тощо. На підставі проведеного дослідження автором наведено ознаки категорії внутрішньо переміщених осіб та надано визначення поняття внутрішньо переміщеної особи.

Ключові слова: внутрішньо переміщена особа, біженець, мігрант, переселенець.

Бовкун Э. М. Понятие «внутренне перемещенное лицо» в современном конституционном праве Украины

В статье исследуется понятие «внутренне перемещенное лицо» в современном конституционном праве Украины, его соотношение с понятиями «беженец», «мигрант» и другими. На основании проведенного исследования автором приведены признаки категории внутренне перемещенных лиц и дано определение понятия внутренне перемещенного лица.

Ключевые слова: внутренне перемещенное лицо, беженец, мигрант, переселенец.

Bovkun E. The term «internally displaced person» in modern constitutional law of Ukraine

The article examines the concept of «internally displaced person» in modern constitutional law of Ukraine, its correlation with the concepts of «refugee», «migrant» and so on. Based on the done research, the author provides the characteristics of IDPs and gives a definition of internally displaced person.

Key words: internally displaced person; refugee; migrant; displaced resident.

УДК 340.12

Олег Леонідович Богініч,

старший науковий співробітник відділу теорії держави і права

Інституту держави і права

ім. В. М. Корецького НАН України,

кандидат юридичних наук

ДОТРИМАННЯ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК КРИТЕРІЙ СУБ'ЄКТНОСТІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

В історії людства ігнорування інтересів особи неодноразово призводило до великої кількості воєн, революцій, інших форм кровопролиття. Зробивши з цього висновок, людство здійснило заходи з унеможливлення у майбутньому подібного сценарію. Результатом усвідомлення зазначеної ситуації виявилось прийняття спочатку Загальної декларації прав людини 1948 р., а потім Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. із відповідними протоколами до неї, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. та ін. У цих документах природні права людини набули свого закріплення та розвитку, стали на довгі роки орієнтиром для більшості країн світу в галузі прав людини.

Зазначену лінію правового розвитку людської цивілізації продовжила і Українська держава, яка задекларувала у своїй Конституції, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Ґрунтуючись на цій меті, держава визнала за собою як свій головний обов'язок утверджувати та забезпечувати права і свободи людини (ст. 3 Конституції України).

Як відомо, подібний принцип функціонування держави характеризує її як правову, що зв'язана правом у своїй діяльності і керується при її здійсненні жорсткими імперативними приписами. Серед останніх можна виокремити такі: а) носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу (ст. 5 Конституції України); б) Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України (ст. 6 Конституції України); в) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України); г) суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цензура заборонена (ст. 15 Конституції України); ґ) зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взає-